

УДК 94(477.85):39(=161.2)“1914/1918”

Олександр ДОБРЖАНСЬКИЙ

СПРИЙНЯТТЯ НАСЕЛЕННЯМ БУКОВИНИ РОСІЙСЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ ВІЙСЬК ТА АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Проаналізовано ставлення місцевого населення Буковини до російських окупаційних військ та адміністрації. Доведено, що всі твердження про особливе м'яке поводження російських військ на окупованих територіях є хибними. На численних фактах показано, що місцеве населення сприйняло окупаційні війська вороже, страждало від безчинств російських військ, постійно перебувало в страху і очікуванні репресій. Досліджено російську адміністрацію у порівнянні з австрійською, виявлено некомпетентність першої, її корумпованість, низькі моральні якості.

Ключові слова: Перша світова війна, Буковина, повсякденне життя, російська окупація, грабежі, репресії.

Під повсякденним життям в історичній науці розуміють цілий комплекс прагнень, оцінок, переживань, професійних занять, побутових турбот, сімейних відносин, які супроводжують людей упродовж їхнього життя. Воно залежить від багатьох чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру.

В умовах Першої світової війни виникло чимало нових моральних переживань, економічних та побутових проблем. Одним з нових явищ повсякденності стала поява російських окупаційних військ і певний комплекс особистісних відчуттів населення, пов'язаних з оцінкою та ставленням до дій окупантів (солдатів, офіцерів, представників адміністрації), формуванням відносин з ними. У статті здійснено спробу проаналізувати саме цей аспект життя українців Буковини в період трьох російських окупацій краю.

Актуалізація проблеми пов'язана ще й з тим, що в сучасній російській історіографії досить однобоко і викривлено подають взаємини між місцевим населенням західноукраїнських земель і російськими окупаційними військами в умовах Першої світової війни. Зокрема, традиційним стало твердження, що нібито русинське населення Галичини і Буковини зустріло прихід російської армії позитивно, а російські війська поводитись на окупованій території ледве не ідеально. Наприклад, науковий співробітник Інституту слов'язознавства М. Клопова в 2011 р. писала про події того часу: “Близькість мови, віри, а, зазвичай, відмінності між православним і греко-католицьким обрядами, ні русинами, ні російськими солдатами до уваги не бралися [Тут йдеться про Галичину. На Буковині ж взагалі переважна більшість русинів

були православними. – *О. Д.*], стали основою для виникнення взаємної симпатії і відчуття етнічної спорідненості. Цьому сприяла і досить м'яка стосовно населення політика, що проводиться російською військовою і цивільною адміністрацією на окупованих територіях. В її основі лежала концепція, що склалася до початку війни, згідно з якою, одним з головних, якщо не найголовніших завдань Росії у війні, було завершення історичної місії збирання російських земель. Галичина, Буковина, Угорська Русь сприймалися в рамках цієї концепції не як окуповані провінції Австро-Угорщини, а як споконвічно російські землі. Відповідно, східнослов'янське населення Австро-Угорщини розглядалося, в рамках цієї концепції, як частина єдиного російського народу, а не як населення ворожої держави”¹.

Такі твердження, як правило, аргументовано російськими джерелами, а також заявами москвофілів. Оцінки українофілів або політично незаангажованих свідків російські учені до уваги не беруть. Слід також зауважити, що найбільш цінними джерелами для висвітлення повсякденного життя населення є спогади місцевих жителів, а їх, як правило, російські історики використовують недостатньо.

Основний масив мемуарів українських авторів щодо подій Першої світової війни на Буковині опубліковано в збірнику “Бажаємо до України”. Крім того, важливе значення мають спогади представників інших етнічних груп Буковини, а також документи того часу, які містять інформацію про дії російських військ на окупованих територіях.

Про можливість війни з Росією на Буковині, як і в усій Австро-Угорщині, час від часу зауважували ще з другої половини XIX ст. Особливо активно про такий розвиток подій почали писати після 1908 р., коли австрійці окупували Боснію і Герцеговину. Погіршення відносин між двома імперіями спричинило розгортання небаченої пропагандистської кампанії в Росії з вимогами: “Надати допомогу російському народу в Австро-Угощині”, “Звільнити «подъяремную Русь» від німецького панування”, “Повернути в лоно Росії «исконно русские земли Червоной Руси» і т. д. Російська пропаганда вважала всіх русинів Австро-Угорщини росіянами, які нібито страждають під австрійською владою, потребують захисту з боку Росії і мріють про приєднання до неї. Як бачимо, за сто років ставлення Російської держави до українців майже не змінилося. На початку XX ст. вони просто не визнавали існування українців і прагнули “захищати” русинів (в їхньому розумінні росіян) Галичини, Буковини та Закарпаття. На початку ж XXI ст. українці частково визнаються окремим народом, зате тепер Росія прагне захищати, в тому числі й за допомогою військової агресії, так зване “русскоязычное население” на території України та інших держав.

Складовою частиною пропагандистської кампанії імперії Романових була підтримка своїх агентів у Австро-Угорщині – москвофілів. Їм виділялися значні кошти через різні фонди і громадські організації, їх запрошували до Петербурга і Москви, де вони розповідали, як непосильно страждають під владою австрійців і як мріють про часи, коли Буковина, Галичина і Закарпаття увіллються до складу Російської держави.

На відміну від москвофілів, українські національні партії після 1908 р. твердо заявили, що у можливій майбутній війні підтримають Австро-Угорщину, будуть

¹ *Клопова М.* Восточнославянское население Галиции в годы Первой мировой войны / М. Клопова // *Славянский мир в эпоху войн и конфликтов XX века.* – Санкт-Петербург: Алетейя, 2011. – С. 105–106.

вимагати утворення окремого українського коронного краю в складі Габсбургської імперії, а Наддніпрянська Україна в результаті поразки Росії має стати незалежною Українською державою.

Австрійська влада завжди з підозрою ставилась до москвофілів, а після 1908 р. значно активізувалась у боротьбі з ними. З 1909 р. адміністрація Буковини і Галичини щоквартально надсилала повідомлення про стан москвофільства і москвофільської пропаганди. Почались переслідування москвофілів за антидержавну діяльність. Це викликало ще більший шквал російської пропаганди. Так, конфлікт навколо західноукраїнських земель та місцевого русинського населення між Росією та Австро-Угорщиною став складовою частиною загального глобального конфлікту, який призвів до початку Першої світової війни.

Оцінюючи настрої буковинців на початку війни, слід зазначити, що вони були типові для всього населення імперії. Домінувала впевненість, що ворога буде розгромлено, і Австро-Угорщина разом зі своїми союзниками переможе.

Однак ситуація змінювалася дуже швидко, а разом з нею і настрої. Буковина стала прифронтовою зоною. Бої тут розпочалися майже з перших днів війни і відразу ж викликали паніку в прикордонних селах та непереборну цікавість решти жителів. Відомий громадський діяч, священник К. Балицький згадував: «Яке те прикре вражінє робило, як селяни з своїм усім добром втікали. Жінки, діти, корови, коні, вівці, фіри з міхами, скринями, річами. усе те з'їхало до міста. На полях повно худоби, по школах людей розмістили. Який страшний бій кипів, як все летіло дивити ся здалека, як то виглядає. Усе місто майже злягло на узгір'я черновецькі і приглядалося»².

Ще важче місцеве населення сприймало появу перших поранених. «Страшне, пригнобляюче вражінє робило привезенне ранених Руською улицею. Се страшна небувальщина. Стільки ранених, кров, каліцтва, муки ранених, все те викликає величезне співчуття. Хто чим міг ратував. Виношувано чай, воду з соком, цигара, горівку, ріжні наливки та закуски і обдаровували без розбору», – писав той же мемуарист³.

Наступ російських військ жителі Чернівців сприймали як особисту трагедію і катастрофу. Найперше постало питання: залишатися на місці чи втікати від ворога углиб Австро-Угорщини. Українські громадські діячі в своїй більшості покидали рідний край, розуміючи, що репресії російської влади найперше торкнуться їх. Один з лідерів українського руху на Буковині О. Попович згадував: «...я сиджу 28 серпня 1914 року як щодня, в моїм бюроі в Чернівцях. Входить товариш, що служив тоді при санітетах, на балачку. Балакаємо, розуміє ся про війну. Нараз питає мене: «Чому не виїжджаєте з Черновець?» «Або що, чи тут небезпечно?» – питаю. «Не знаю», – каже, – «але те певне, що панове будуть перші, яких заберуть москалі в неволю, коли дістануть ся до Черновець»... Ми розпрощалися, а я, міркуючи з тону його бесіди, що щось недобре, замовив два фіякри, спакував ся й поїхав із жінкою та з найменшими дітьми до К(ам'яної), де згадав ждати, що далі буде. За тиждень був я вже на Угорщині»⁴.

² *Балицький К.* Черновецька хроніка 1914 року / К. Балицький // Добржанський О., Старик В. Бажаємо до України! – Одеса: Маяк, 2008. – С. 558.

³ Там само.

⁴ *Попович О.* Воєнні спомини / О. Попович // Добржанський О., Старик В. Бажаємо до України! – С. 456.

Як показали дальші події, такі страхи були небезпідставними. За намовою чернівецьких москвофілів, які прийшли разом з російськими військами, 16 вересня 1914 р. були заарештовані і відправлені на північ Сибіру відомі буковинські діячі: депутат австрійського парламенту та буковинського сейму М. Спинул, бургомістр С. Вайсельбергер, державний прокурор д-р Лазарус, адвокат д-р Менчель, надвірний радник Дузінкевич. Вони пробули у неволі 14 місяців. Завдяки зусиллям міжнародних організацій тільки в листопаді 1915 р. їм вдалося через Петербург, Фінляндію, Швецію та Німеччину повернутися до Відня.

Особливо значним потік біженців був перед початком другої окупації. Президент краю Меран повідомляв міністерство внутрішніх справ Австрії: “27 листопада наші війська знову залишили Чернівці. Населення втікає з внутрішньої частини міста де проживало загалом 50–60 тис. жителів, залишилося близько 10 тис.”⁵.

Крім інтелігенції та службовців, знімалися з насиджених місць і селяни, налякані страшними розповідями про безчинства російськи військ. Більшість з них втікала недалеко, до родичів чи знайомих у південно-західні гірські райони Буковини. Через деякий час вони поверталися назад, турбуючись про своє майно та господарство, яке, за відсутності господарів, ставало ласим шматком для пограбувань.

Ті, хто не змогли або не захотіли втекти, з острахом очікували російських військ. Ще до приходу ворога поширювалося чимало різноманітних чуток, частина з яких справдилася.

На Буковині, на відміну від Галичини та Закарпаття, в жодному з населених пунктів росіян не вітали квітами і не виносили хліб-сіль. Причиною було те, що український національний рух уже добре розвинувся в краї і місцеве населення не бажало перебувати під владою російського імператора. Крім того, москвофіли в своїй більшості були розгромлені ще до початку Першої світової війни. Зокрема, в 1910 р. було закрито майже усі москвофільські товариства за порушення статутних норм. Напередодні війни заарештовано лідерів місцевих москвофілів – братів Геровських. Щоправда, їм вдалося втекти в Росію, але сам факт арешту налякав їхніх прихильників. Тому палких прибічників імперії Романових на момент вступу російських військ на Буковину було мало, вони не користувалися авторитетом і боялися проявляти активність. Населення очікувало російських солдатів ворожо, небезпідставно очікуючи всіляких бід від окупантів. Отже, пропагандистські заяви росіян про те, що русини Буковини очікують на російських визволителів не підтверджувалися уже з перших днів війни.

Найперше буковинців вразив зовнішній вигляд російських солдатів. Сучасник так описав ворожі війська, що вступили до Чернівців: “Почув ся відразу чужий, сирий, дикий елемент. Черкеси на малих, швидких, некерованих конях у страшних кучмах, довгих чорних шінелях наче прирослі до коний. Вираз лица дикий, непривітний, лиш де-не-де було якесь культурне лице, що під тою величезною волохатою кучмою тратило всю свою лагідність, культурність... Поводять ся дуже сьміло, зухвало, очима сверкають на усі боки. Піхота тяжка. Умудороване однаке, брудно зеленковате, чоботи, на голові широка шляпа, гвер несут на рамени як коромисло з довжезним штиком. Много з бородами є, а усі мають тяжкий хід. Хлопи росли,

⁵ Буковина в роки Першої світової війни 1914–1918 рр. Документи / [упоряд., передм., коментарі, пер. з нім. та рос. мов В. Ботушанського]. – Чернівці: Технодрук, 2014. – С. 70.

плечисті, здорові. Лиця типові, московські. Чути їх теж козою. Козаки, як і черкеси зручні, а всі зухвалі. Так видно навчені вже поводити ся”⁶.

Відомий педагог, діяч Буковини І. Бажанський вперше побачив російських солдат у Вашківцях і так описав їх: “Цей днини т.[о] є 25 листопада рано вже виділи ми перших салдатів, що йшли дорогою попри школу. Позапутувані в гуглі [башлики. – *О. Д.*] та коци [ковдри. – *О. Д.*], виглядали на ескімосів, а довжелезні карабіни несли як друки на плечах”⁷.

Російське командування видавало накази, які зобов’язували російських солдат гуманно ставитися до мирних жителів окупованих районів Галичини, Буковини та Закарпаття. Цими наказами й оперують російські історики, прагнучи зобразити російську окупацію доброзичливою і м’якою. Але насправді російські солдати мало зважали на такі накази та й місцеві жителі ніколи не вбачали в них визволителів.

Багато буковинців російські війська сприймали не просто як ворожі, але й як представників іншої цивілізації. Жителі європейських Чернівців асоціювали їх з навалою азіатської орди, що знищує все на своєму шляху. Вони сприймали прихід російських військ не тільки як військову поразку і провал надій на скору перемогу, але й як цивілізаційний виклик, як крах того розміреного європейського життя, до якого звикли у передвоєнні десятиліття.

Безперечно, особливий страх створювали грабежі та неадекватна поведінка російських солдатів. Декан Греко-католицької церкви у Чернівцях К. Костецький записав у своїй “Хроніці”: “Козаки і солдати регулярних військ рабували не тільки склепи, але по ночах нападали на доми приватних людей і жадали «водки» і «денгів». Єсли хто уневіняв ся, що немає ні водки, ні денгів, то тогди они самі перешукували хати і комори, стрихи і пивниці, і що їм подобало ся, забирали з собою”⁸.

І. Бажанський зазначав: “Тепер настала для Вашківців страшна година. Що не знищили гарматні московські кулі, то знищили і зрабували самі москалі. Наче яка повинь ввалили вони до міста, рабуючи та розбиваючи все по хатах та знущаючись над жінками і дівчатами. Найбільше потерпіли жиди від москалів, а особливо від козаків”⁹.

Деякі дії російських військ сприймалися просто як варварство. У згаданій “Хроніці” К. Костецького зазначено: “Опановали будинки цісарских урядів, і всюди наносили знищене. В двірци желізничнім перемінили почекальні на стайні для своїх коней, а всі меблі ломили, рубали і уживали на паливо до печей. В першій гімназії (коло Ринку) знищили цілу цінну бібліотеку, бо книжки подерли на шмати, а кабінети фізикальний і природничий знищили цілоковито, бо поломили і потовкли реторти, а шкляні машини фізикальні і інструмента позабирали з собою”¹⁰.

⁶ *Балицький К.* Черновецька хроніка... – С. 570.

⁷ *Бажанський І.* Війна. Щоденник-хроніка (1914–1921) / І. Бажанський // *Добржанський О., Старик В.* Бажаємо до України! – С. 138.

⁸ *Костецький К.* Хроніка парохії греко-католицької в Чернівцях від її основання аж до біжучого (1914–1918) / К. Костецький // *Добржанський О., Старик В.* Бажаємо до України!... – С. 67.

⁹ *Бажанський І.* Війна. Щоденник-хроніка... – С. 137–138.

¹⁰ *Костецький К.* Хроніка парохії ... – С. 67.

В Чернівецькому університеті російські солдати повипивали спирт з посудин з препаративними жабами, зміями тощо, чим зіпсували масу унаочнень¹¹.

До речі, в мемуарах зазначено, що навіть самі росіяни визнавали, що рівень культури місцевого населення вищий, ніж у Росії. І. Бажанський, зокрема, записав у щоденнику: “Обшукавши все, вступили солдати знов до хати і, між иньчим, сказав з між них, щось, як наш капраль, що в нас наряд культурніший, як в Росії. «У вас культура просвіщенная» – каже. Як вмів, та і сказав, але воно значить немало”¹².

Місцеве населення вирізняло російських офіцерів, відзначаючи, що вони були культурніші, вміли поводитися, були менш агресивними. Але незабаром стало відомо, що офіцери також займалися грабежами, щоправда, дещо в інший спосіб. “...входили до склепів і вибирали товари, які їм сподобалися, а місто грошей давали їм реквізиційні посвідчення, котрі мала нібито команда військова виплатити, але ніхто і шеляга за в такий спосіб за забрані товари не заплатив”¹³.

Така поведінка російських військ тримала населення в страху та напрузі. В кожній домівці постійно очікували пограбувань або якихось безчинств з боку окупантів: “Відтепер жилось нам, як то кажуть, як воробцеві в стрісі, все в тривозі і страху. Майже щодня, навіть і вночі все алярм! То не жите було, а мука”¹⁴.

Утім, зауважмо, що російська влада, особливо під час першої окупації краю, намагалася загравати з біднішими верствами населення сільської місцевості і навіть прагнула революціонізувати їх, націлюючи на пограбування заможних господарств. У звіті Кіцманського повітового управління вказано: “При першій окупації росіяни запевняли, що вони прийшли, щоб звільнити своїх братів по вірі від австрійського ярма і не тільки їх не зачіпали, але навіть обдаровували їх пограбованим майном і у багатьох випадках дозволяли сільському населенню грабувати сусідні маєтки”¹⁵. І це викликало певні симпатії у частини населення.

Але вже під час другої окупації все змінилося. Те ж Кіцманське повітове управління зазначало: “Друга окупація росіян подіяла на населення як холодний душ. Росіяни вже не робили ніякої різниці між національностями і віросповіданнями, між моїм і твоїм, і сільське населення постраждало не тільки матеріально, але й морально та фізично. Гвалтування жінок і дівчат, пограбування, підпали і мордування людей були щоденним явищем”¹⁶. Це відразу ж вплинуло на настрої людей. “Можна сказати, що 90 % нових в повіті русофілів стали добрими австрійськими громадянами”, – йшлося в тому ж звіті¹⁷.

Під час третьої окупації Буковини російськими військами, населення краю дещо спокійніше ставилося до окупантів, бо й російські війська також поводитися тепер більш дисципліновано. Але й у цей час періодично виявлялося справжнє дике нутро російських солдатів, яке не могли змінити жодні накази. Так, відступаючи з Чернівців

¹¹ *Заповольський В.* Чернівецька “Франціско Йозефіна” (роки війни 1914–1918) / В. Заповольський // Міні-космос Буковини: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю Чернівецького університету. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – С. 73.

¹² *Бажанський І.* Війна. Щоденник-хроніка... – С. 137.

¹³ *Костецький К.* Хроніка парохії... – С. 67.

¹⁴ *Бажанський І.* Війна. Щоденник-хроніка... – С. 137.

¹⁵ Буковина в роки Першої світової війни... – С. 164.

¹⁶ Там само. – С. 160.

¹⁷ Там само.

у бік Новоселиці на початку серпня 1917 р. російські солдати повибивали всі без винятку вікна по вулиці Руській. З цього приводу К. Костецький записав у “Хроніці”: “...по цілій довгій улиці від Ринку зачавши ані одно вікно не лишило ся неушкоджене. В обох домах парохіяльних, т. є. в дому пароха і в домі сотрудників вибили они всі 10 фронтвих вікон. Таку погану пам’ятку залишили по собі утікаючі москалі!”¹⁸.

Від початку окупації місцеве населення відзначало багатонаціональний склад російських військ. Неоднозначне ставлення викликали військові підрозділи, укомплектовані вихідцями із Середньої Азії, Кавказу, а також донські козаки. В деяких спогадах зафіксовано мирне ставлення національних підрозділів, в інших – відзначено їхню жорстокість і лютість, особливо, коли виникали якісь конфліктні ситуації. Наприклад, К. Костецький у “Хроніці” згадує: “Межи різними войсками, які тут з Росії надходили, прийшло в перших днях лютого около 500 туркменів. Були то монголи в великих баранячих кучмах на голові і в жупанах з матерії на синім дні червоні пасочки. Они розмовляли межи собою по-турецки, оказували симпатію для жидів, а для христіан не були ворожо успособлені. Платили все готівкою і не допускали ніде розбоїв”¹⁹. У той же час громадський та культурний діяч Буковини В. Руснак згадував: “На 11 травня вже десь біля 11 години перед обідом налетіла на наше село зграя татарської кінноти, перед якою останні частини австрійського ар’єргарду ледеве встигли скритися на правому березі Пруту... Розлючені безперестанним артилерійським вогнем, яким їх засипали австрійці, татари кинулися по домах грабити та гвалтувати жінок, б’ючи при тім немилосердно і брутально прикладом рушниці всіх, що пробували ставити їм опір... А в нас дома порубали шаблею футляр із скрипкою, який ми не могли нашвидкоруч відчинити, гадаючи, що в тій футлярі зберігаються богзна які цінності. А дальше порубали батьків залізнодорожний кітель, кажучи, що це австрійський офіцерський кітель”²⁰.

Деяке зацікавлення у буковинців викликало те, що частина російських солдатів розмовляє доброю українською мовою. І. Бажанський зазначав: “Це «Наддніпрянський полк», є багато солдатів Подільської губернії, говорять по-українськи, і люди, як здаєть ся, не злі, і вони всі нарікають на війну. Многі бажають читати твори Шевченка”²¹. Одночасно викликало здивування, що деякі російські солдати й офіцери називали себе українцями, а розмовляли виключно російською мовою: “Москалі начували в школі... Майже всі були з Екатиринославської губернії і казали, що вони українці. Також і підофіцери, що ночували в канцелярії – (було їх щось 12 і всі народні учителі) – казали, що українці, однак говорили всі мовою російською і по них не пізнати було, що вони українці”²².

Незадоволення викликала й російська окупаційна адміністрація. Сучасники згадували, що в більшості, керувати краєм прийшли некомпетентні люди, часто недостатньо освічені, які не розуміли особливостей крайових реалій і головною метою вбачали своє швидке збагачення. Граф Г. Бобринський писав про підбір кадрів у Галичині: “При зайнятті території Галичини у 1914 р. туди було направлено близько 30 осіб на посади начальників повітів і майже 60 осіб на посади

¹⁸ Костецький К. Хроніка парохії... – С. 125.

¹⁹ Там само. – С. 87.

²⁰ Руснак В. Спомини / В. Руснак // Добржанський О., Старик В. Бажаємо до України! – С. 250.

²¹ Бажанський І. Війна. Щоденник-хроніка... – С. 157.

²² Там само. – С. 141.

їх помічників... На жаль, вищезначений склад як за своїм освітнім цензом, так і моральними якостями далеко не міг відповідати тим завданням, які на нього поклалися і особливо в областях, тільки-но зайнятих нашими військами, де вимагалось високо тримати прапор і престиж російської влади. Невідповідність цього складу особливо відчувалася місцевим населенням, яке привикло бачити на чолі старостів [повітів] при австрійській владі чесних людей з вищою освітою і відмінно вихованих”²³. Це стосувалося також і Буковини.

На Буковині просте населення було обурене діяльністю москвофілів, які повернулися разом з російськими військами. Особливу ненависть викликав Олексій Геровський, який одержав посаду старшого чиновника для особливих доручень при канцелярії чернівецького губернатора. За його прямими доносами постраждало чимало невинних людей.

Покращення наступило тільки після лютневої революції в Росії, коли адміністрацію очолив Д. Дорошенко. Він мав деякий конфлікт з О. Геровським, усунув його з губернської адміністрації, намагався залучати до управління краєм українців.

Підсумовуючи, зазначимо, що в роки Першої світової війни важливим елементом повсякденного життя буковинців стали відносини (прямі чи опосередковані) з російськими окупаційними військами. Буковинські русини, як і представники інших народів краю, зустріли російські війська ворожо. Найгірші сподівання справдилися, адже вони поводитися на захопленій території агресивно. Найбільше страждали від російських військ ті, хто безпосередньо з ними стикався. Але чутки про дії окупантів поширювалися по всьому краю, тримаючи населення в постійній напрузі, очікуванні репресій.

Буковинці були вражені низьким рівнем цивілізованості та культури значної частини російських солдатів, їх варварською поведінкою, жорстоким насиллям над місцевими жителями, безглуздим нищенням матеріальних та культурних цінностей.

Повне неприйняття місцевого населення викликала російська адміністрація. Спроби проводити політику тотальної русифікації, переслідування освіченої частини населення викликали обурення і недовіру. Вражала людей корумпованість російської влади та низький освітній рівень більшості російських чиновників.

Контакти з російськими військами та адміністрацією показали буковинцям справжнє обличчя російського царизму, остаточно розвіявши ілюзії щодо імперії Романових. А разом з цим стали очевидними справжні наміри москвофілів. Після Першої світової війни москвофільство на Буковині вже не змогло відродитися і перестало існувати як суспільно-політична течія.

Александр Добржанский. Восприятие населением Буковины российских оккупационных войск и администрации как важный аспект повседневной жизни в условиях Первой мировой войны

Проанализировано отношение местного населения Буковины к русским оккупационным войскам и администрации как важный элемент повседневной жизни. Доказано, что все утверждения, о каком-то особом, мягком поведении российских войск на оккупированных территориях не выдерживают критики. На многочисленных фактах показано, что местное население восприняло оккупационные войска враждебно,

²³ Буковина в роки Першої світової війни... – С. 188.

страдало от бесчинств российских войск, постоянно находилось в страхе и ожидании репрессий. Русская администрация не шла ни в какое сравнение с австрийской, отличаясь некомпетентностью, коррумпированностью, низкими моральными качествами.

Ключевые слова: Первая мировая война, Буковина, повседневная жизнь, русская оккупация, грабежи, репрессии.

Oleksandr Dobrzhanskyi. Perception of the Russian occupation troops and administration by Bukovyna population as a major aspect of everyday life during World War I

The article analyses the attitude of the local people in Bukovyna towards Russian occupation troops and administration as an important element of their everyday life. It proves that statements about a special soft treatment of the occupied territories by the Russian troops are ungrounded. It provided numerous facts demonstrating that the local population perceived the Russian army with hostility, suffered from excesses of the military, and lived in constant fear expecting repressions. The Russian administration was worse than the Austrian one; it demonstrated their incompetence, corruption and low moral standards.

Key words: World War I, Bukovyna, everyday life, Russian occupation, looting and repression.